

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Aneta Kvapilová

Hra jako specifická pomůcka v mateřské škole pro sluchově postižené
komunikační rozvoj

Olomouc 2022

vedoucí práce: prof. PhDr. PaedDr. Miloň Potměšil, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Hra jako specifická pomůcka v mateřské škole pro sluchově postižené se zaměřením na komunikační rozvoj*“ vypracovala samostatně pod odborným vedením. Dále prohlašuji, že všechny použité zdroje jsou zahrnuty v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 20. 4. 2022

.....

Aneta Kvapilová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce prof. PhDr. PaedDr. Miloni Potměšilovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a všestrannou pomoc.

OBSAH

Úvod

I. TEORETICKÁ ČÁST

Úvod

1. Dítě se sluchovým postižením	7
1.1 Sluchové postižení.....	7
1.2 Klasifikace sluchových vad a poruch	7
1.3 Etiologie	9
1.4 Typy sluchového postižení.....	10
2. Komunikace.....	12
2.1 Vývoj řeči v novorozeneckém období.....	12
2.2 Vývoj řeči v kojeneckém období.....	12
2.3 Vývoj řeči v batolecím období.....	13
2.4 Vývoj řeči v předškolním období.....	13
2.5 Komunikační systémy.....	13
2.6 Faktory ovlivňující vývoj řeči.....	14
3. Hra jako specifická pomůcka v předškolním vzdělávání.....	16
3.1 Hra	16
3.2 Co dítěti hra přináší	16
3.3 Typy her	18

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. Hry pro rozvoj komunikace u dítěte se sluchovým postižením	19
4.1 Stanovení metod a cíle výzkumné práce	19
4.2 Charakteristika prostředí.....	19
4.3 Soubor her	19
4.4 Analýza dat a vlastní výzkumné šetření	22
4.5 Závěry šetření a diskuse ke stanoveným cílům.....	30

ZÁVĚR	32
SEZNAM LITERATURY	33
SEZNAM PŘÍLOH	35
ANOTACE	40

Úvod

Hra je jednou z nejdůležitějších činností dítěte. Prostřednictvím ní získává o sobě mnoho informací. Ví, jaké činnosti zvládá a jak jsou pro něj náročné. Svůj význam má i v mateřské škole, kde rozvíjí dovednosti, vědomosti a schopnosti dítěte, které poté může využít i v dospělosti.

Mezi schopnosti, které hra rozvíjí, bychom mohli zařadit i komunikaci. V této oblasti může být dítě se sluchovým postižením omezeno. V dětství může vada sluchu výrazně zpomalit vývoj řeči a dítě může mít problémy v navazování kontaktu. Právě pomocí her můžeme obtíže zmírnit nebo vylepšit komunikaci mezi dětmi a okolím.

Cílem bakalářské práce je výše zmíněné tvrzení potvrdit a více se zaměřit na problematiku sluchového postižení a komunikaci dětí za využití hry v předškolním věku.

K myšlence rozvíjet řeč u dětí s postižením sluchu mě dovedla hlavně má praxe. Už od střední školy se pohybuji mezi dětmi a vytvářím pro ně různé hry. Dále mě k vypracování práce přivedlo i mé studium *Speciální pedagogiky a dramaterapie*, které je velice pestré a rozmanité. Nabízí mnoho možností, jak s dětmi pracovat a přizpůsobovat hry k potřebám a schopnostem dítěte.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části. Teoretická část se skládá ze tří kapitol, které pojednávají o teorii sluchového postižení, komunikace a hry. V první kapitole se tedy zabývám problematikou sluchového postižení, etiologií a klasifikací sluchových vad. Druhá kapitola se více ponořuje do komunikace dětí s tímto postižením a jejich vývojem řeči. Také zde uvádím možnosti, jak s nimi komunikovat. Třetí část je věnována samotné hře, jejím přínosem pro mateřskou školu, významem a rozdělením.

Praktická část je rovněž rozdělena do kapitol, kde jsou sepsány metody a cíle práce, celý výzkum a závěry šetření. Ve výzkumu zkoumám využití hry v mateřské škole pro sluchově postižené, a to se zaměřením na jejich komunikační dovednosti.

1. Dítě se sluchovým postižením

Sluch zařazujeme mezi nejdůležitější smysly. Následkem jeho ztráty může být dítě limitováno v mnoha oblastech a způsobovat mu řadu obtíží (např. při komunikaci v mluvené řeči). Problémy se mohou lišit stupněm sluchového postižení. Proto je velmi důležité se zabývat jeho problematikou, etiologií a terminologií. (Langer, 2013)

1.1 Sluchové postižení

Zdravý člověk si neuvědomuje, jak je sluch důležitý. Vážnost postižení si uvědomí, až když sluch doopravdy ztratí. Díky sluchu mezi sebou můžeme komunikovat a tím tak přijímat, zpracovávat, uchovávat, vytvářet a předávat různé informace. Pomáhá nám i při orientaci v prostoru, kdy nás sluch varuje před přicházejícím nebezpečím nebo naopak uklidňuje momentálním bezpečím. (Muknšnáblova, 2014; Pulda, 1994)

Závažností sluchového postižení se zabývá vědní disciplína nazývaná *surdopedie* (z latinského *surdus* = hluchý a řeckého *paidea* = výchova). (Slowík, 2007)

V minulosti byla surdopedie součástí oboru logopedie, která se zabývala budováním a hledáním náhradních technik pro vnímání mluvené řeči, a to za pomoci odezírání a zapojení zbytků rehabilitovaného sluchu. Samostatnou speciálně pedagogickou disciplínou se stala až v roce 1983. Dnes se zabývá výchovou, vzděláváním a rozvojem osob se sluchovým postižením i s narušenou komunikační schopností. (Potměšil, 2013)

Cílem vědní disciplíny je poskytnout komplexní vzdělání osobám se sluchovým postižením a umožnit jim rozvoj osobnosti, jak po stránce kognitivní, tak po stránce psychosociální a emocionální. Zároveň se snaží usnadnit začlenění jedince do běžné společnosti. (Langer dle Langer a Souralové, 2013)

Surdopedie je sama o sobě rozsáhlá. Spolupracuje a propojuje se s mnoha obory, jako je filozofie, pedagogika, psychologie, sociologie, jazykověda, medicína nebo i technické vědy a výpočetní technika. Rozvoj a spolupráce některých oborů například ve výše zmiňované technice nebo medicíně, umožnil vzniku kochleárního implantátu a dal tak naději dětem, u kterých sluch nebyl rozvíjen. (Potměšil, 2003)

1.2 Klasifikace sluchových vad a poruch

Sluchové postižení lze rozdělit na dočasné a trvalé. Mezi dočasné patří tzv. poruchy sluchu, které jsou odstranitelné. Pokud odstraníme primární příčinu (nemoc, úraz), můžeme jedince vyléčit. Vady sluchu jsou trvalejšího rázu. Nelze je vyléčit, ale pouze korigovat speciálními

technickými pomůckami. U některých případů ani náprava nemusí pomoci. (Mukšnáblová, 2014)

Podle Slowíka (2007) se vady a poruchy dále dělí podle typu, a to na **orgánové**, které poznáme díky anatomickému poškození orgánu nebo tělesné struktury a **funkční**, které nerozeznáme pouhým okem, ale poznáme je při používání. Není tedy viditelně poškozen orgán, ale jeho funkce.

Sluchové vady můžeme dále dělit podle různých kritérií. Mezi ty nejzákladnější spadá dělení dle místa, doby vzniku a stupně.

Klasifikace dle místa vzniku

Podle místa jsou rozlišovány druhy sluchového postižení na vady centrální a periferní, které mohou vycházet už ze zmiňovaného dělení. U centrálního postižení je problémem zpracování zvukových vjemů. Z toho vyplývá, že i když dítě slyší zvuky, nerozpozná jejich význam. (Mukšnáblová, 2014)

Periferní postižení sluchu podle Mukšnáblové (2014) vznikají z organického poškození sluchového orgánu, kdy je zasaženo vnější, střední nebo vnitřní ucho. Proto se periferní vady dále dělí na převodní, percepční a smíšené.

U převodních vad je zasažena oblast středního ucha a dochází k porušení kvantity slyšení. Dítě má narušenou schopnost poslechu hlubokých tónů a slyší jen hlasitou řeč nebo šepot. Nejde však o úplnou hluchotu a obvykle se zlepšuje až do úrovně normálního slyšení. Opakem jsou percepční vady, které se týkají vnitřního ucha, především zhoršenou funkcí sluchových buněk, které mohou vést až k úplné ztrátě sluchu. Na rozdíl od převodních vad nedochází ke spontánnímu zlepšení, ale řeší se kompenzačními pomůckami nebo kochleárními implantáty. (Jungwirthová, 2015)

Klasifikace dle doby vzniku

Důležité u sluchového postižení je vznik, kdy vada vznikla. Pokud se dítě s vadou narodilo nebo jej získalo před ukončením základního vývoje řeči (mezi 4. – 7. rokem), jde o vadu prelingvální. Následkem tohoto postižení je úbytek řečových funkcí. Proto u dítěte nedochází k osvojení mluvené řeči a dále se řeč nerozvíjí. I přesto dítě může fungovat mezi lidmi, a to za pomoci znakového jazyka, který není vázán na sluchové funkce. (Langer, 2013)

„Postlingvální sluchové postižení se naopak týká všech dětí u kterých došlo k náhlé nebo postupné ztrátě po dokončení vývoje řeči (po 6. roce). Jedinec s postlingválně získanou vadou má zachované jazykové tak i řečové dovednosti, a proto nikdy nedochází k úplnému vymizení. (Langer, 2013, s. 52)

Klasifikace dle stupně

Stupeň postižení je velmi zásadní při práci s dětmi. Dítě může mít na každém uchu jiný stupeň nebo mít jedno ucho zcela zdravé. Orientovat se můžeme podle nejznámější škály, kterou sestavila Světová zdravotnická organizace WHO v roce 1980, dle počtu ztráty decibelů:

- 0–25 dB normální sluch (u dětí do 15 dB)
- 26–40 dB lehká sluchová porucha (u dětí 16–40 dB)
- 41–55 dB střední sluchová porucha
- 56–70 dB středně těžká porucha
- 71–90 dB těžká sluchová porucha
- nad 90 dB a více velmi těžká postižení sluchu až hluchota

(WHO 1980 in Langer 2013, s. 46)

1.3 Etiologie

Všechna postižení mají svou příčinu. Mohou být získána po úrazu, nemoci, z důvodu stáří nebo daná, vrozená. Příčinou vzniku sluchového postižení může být zapříčiněno i mnoha vlivy z vnitřního nebo vnějšího prostředí. Odborně nazýváme endogenními a exogenními příčinami.

Endogenní (vnitřní) příčiny jsou popisovány jako vady dědičné. Příčinou jsou genetické poruchy, které se mohou přenášet z generace na generaci a rozvíjet se různými způsoby, nezávisle na rychlosti či stupni. Neplatí to ale vždy, a proto se může postižení vyskytnout i v rodině, kde tento problém nikdy neměli. (Langer, 2013; Jungwirthová, 2015)

Opakem jsou příčiny exogenní (vnější), kdy na dítě působí zevní vlivy, které mohou nastat v prenatálním, perinatálním i postnatálním období. V tomto případě se nejedná o vadu dědičnou nýbrž vrozenou. (Mukšnáblová, 2014)

Prenatální příčiny působí v těle matky. Během těhotenství by se matka měla vyvarovat všem intoxikacím, a to zejména užívání drog, alkoholu, nikotinu i léků, které mohou plod poškodit. Příčinou ztráty sluchu je i prodělání virového nebo infekčního onemocnění matky (zarděnky, spalničky, příušnice, toxoplazmóza). (Langer, 2013)

Perinatální příčiny nastávají u komplikací při porodu nebo krátce po něm. Jedná se o předčasný, těžký porod a komplikace s tím spjaté (asfyxie, hypoxie, krvácení do mozku), později i novorozenecká žloutenka. (Langer, 2013)

Postnatální příčiny působí v průběhu života, kdy ke sluchovému postižení může dojít proděláním zánětlivého onemocnění či úrazem, pádem nebo poraněním cizím tělesem v místě ucha. K poranění nemusí dojít jen cizím tělesem, ale i nadměrným hlukem, rušným krátkodobým a dlouhodobým prostředím. (Mukšnáblová, 2014)

1.4 Typy sluchového postižení

V rámci výše popsaných informací a klasifikací víme, že sluchové postižení je velice obsáhlé. Do této skupiny nepatří jen děti, které nic neslyší, ale i nedoslýchavé a ohluchlé.

„Za neslyšícího je považován ten, komu ani sebemenší zesílení zvuku neposkytuje žádné sluchové vjemy.“ (Potměšil, 2013, s. 24)

Jedná se především o děti, které se se ztrátou sluchu narodily nebo jej získaly ještě před ukončením vývoje řeči a nepomohlo u nich ani sebemenší zesílení zvuku ke sluchové schopnosti. (Pulda, 1994)

Nedoslýchavé děti mají částečnou ztrátu sluchu, která se dále dělí na lehkou, střední a těžkou. Může být z části vrozená nebo získaná, a bývá příčinou opožděného nebo omezeného vývoje řeči. Nicméně ji lze za pomoci vhodných kompenzačních pomůcek korigovat. (Potměšil, 2003; Langer 2013)

Další skupinou sluchového postižení tvoří děti ohluchlé. U těchto dětí ke sluchové ztrátě dochází až po dokončení vývoje mluvené řeči. Jde o postlingvální vadu, u které se řeč nevytrácí, ale dochází ke změně v artikulaci. (Potměšil, 2003)

Zařazujeme sem i děti s kochleárním implantátem, kterým byl voperován za účelem využívání sluchu ke komunikaci. Tato pomůcka je samozřejmě jen imitací normálního slyšení. Ve skutečnosti dítě přestane používat své vlastní zbytky sluchu a slyší jen prostřednictvím implantátu. Tudiž slyší, jako člověk s lehkou nebo středně těžkou ztrátou sluchu. (Jungwirthová, 2015)

Sluchové postižení má velký vliv na rozvoj dítěte i po stránce komunikační. Pokud pracujeme s dětmi je velmi důležité vědět o typu postižení dítěte, době a způsobu poškození sluchu. Díky

těmto znalostem můžeme s dítětem pracovat a přizpůsobovat hry, které mu mohou pomoci při rozvoji jeho komunikace.

2. Komunikace

Pojem komunikace je odvozen od latinského *communicare*, tj. spojovat. Znamená to, že komunikace lidstvo spojuje jako společnost, kdy si mezi sebou sdělujeme různé informace, zprávy, a to nejen v mluvené podobě. (Regec, Stejskalová et al., 2012)

Komunikace je důležitá hlavně u dětí, ačkoliv pro intaktní děti nemusí komunikace dělat problémy, pro ty se sluchovým postižením mohou vznikat různé komunikační bariéry. V rámci komunikace jsou schopny vyjadřovat své pocity, myšlenky, vědomosti a být tak v kontaktu s okolím, rodinou a přáteli. Při včasné intervenci a přidělení kompenzačních pomůcek u dětí se sluchovým postižením nemusí docházet k výrazné dorozumívací bariéře a může se řeč, bez výrazných problémů rozvíjet stejně, jako u dětí intaktních. Především záleží i na individuálních schopnostech každého dítěte. (Mukšnáblová, 2014)

V případě, že dojde k poruše nebo ztrátě sluchu, dochází k omezení v přirozeném vývoji dítěte i v budování společenských vztahů. Každý vývoj je ale jiný a může se rozvíjet různým tempem a rychlostí. V další podkapitole se proto budeme zabývat vývojem mluvené řeči sluchově postižených dětí a porovnáme tak tempo s intaktními dětmi. (Pulda, 1994)

2.1 Vývoj řeči v novorozeneckém období

V prvním roce života se dítě nijak neodlišuje od zdravých dětí, jeho projevy mohou být téměř neviditelné a nejednoznačné. Dítě reaguje jako zdravé a komunikuje se svým okolím prostřednictvím křiku a pláče. Tyto reakce jsou vrozené a dítě tím vyjadřuje své pocity i potřeby. Zdravé děti umí rozlišit určité druhy zvuků. Tím se liší od dětí se sluchovým postižením, které vysoké tóny nerozpoznají a spíše reagují na vibrace hlubokých tónů, vzniklé bouchnutím dveří nebo dupáním. Následkem sluchového postižení nereagují na mluvené slovo ani se za jeho zvukem neotočí. Projevy, které jsme výše popsali jsou nevýrazné a nemusí se hned jednat o sluchovou vadu. (Horáková, 2012)

2.2 Vývoj řeči v kojeneckém období

V tomto období už můžeme zpozorovat změny, které mohou vést ke sluchovému postižení. Dítě rozvíjí svou řeč pomocí stimulace a je odkázáno na sluch, kdy poslouchá sám sebe nebo ostatní při mluveném projevu. Již ve 2. měsíci rozpozná lidskou řeč od jakéhokoliv zvuku a začíná produkovat zvuky podobné mluvené řeči tzv. broukání, které můžeme slyšet i u dětí neslyšících. Jelikož není posilováno zpětnou vazbou, zaniká a nedochází k další fázi rozvoje. (Mukšnáblová, 2014)

Kromě stimulace záleží i na nápodobě, především matky, která představuje mluvní vzor. Zdravé dítě napodobuje slova po matce a ke konci kojeneckého období začíná používat první slova. Na rozdíl od dítěte se sluchovým postižením, u kterého se mluvená řeč dále nevyvíjí. (Mukšnáblova, 2014)

2.3 Vývoj řeči v batolecím období

Dítě se stále učí podle nápodoby, a to celé rodiny. Zdokonaluje svou řeč a rozšiřuje svůj aktivní i pasivní slovník. Díky prudkému nárůstu slov si dítě vytváří svůj dětský žargon, kterému rozumí jen jeho nejbližší rodina. Ten neuslyšíme od dětí s postižením sluchu, které stále nereagují a nevěnují pozornost zvukům okolí, nemluví a nezačínají s napodobováním. (Mukšnáblova, 2014; Horáková, 2012)

2.4 Vývoj řeči v předškolním období

V období předškolního věku je sluch významný pro možnost úspěšné interakce pro sociální rozvoj. Zařazením do kolektivu se dítě osamostatňuje od matky a navazuje nové vztahy. Tento proces je u dětí se sluchovým postižením obtížnější, protože její přítomnost kontrolují jen zrakově, a může dojít ke zvýšené potřebě být s ní v kontaktu. Důsledkem může být větší impulzivita či nerespektování pokynů jiných osob. Dále má problémy v chápání a osvojování si různých norem chování, které mohou mít za následek špatné začlenění. (Vágnerová in Horáková, 2012)

Vývoj dítěte nemusí být vždy snadný, ale základem je komunikace. Měli bychom si najít s dítětem společný komunikační systém a pracovat tak na vývoji mluvené řeči či na její alternativě.

2.5 Komunikační systémy

Mluvená řeč

Mluvená řeč je základním prostředkem komunikace. Pro děti se sluchovým postižením je velmi obtížná, a to obzvláště pro prelingválně neslyšící, které svou řeč nikdy neslyšely. Často se při mluveném projevu můžeme setkat se špatnou výslovností a nesrozumitelnou artikulací. To je zapříčiněno tím, že nemají nad svou mluvenou řečí sluchovou kontrolu, a proto mohou hovořit příliš nahlas nebo naopak potichu, s nepřírozenou výškou či melodií. Lépe tedy mluví děti, které ohluchly po 7. roce, protože mají zachované slovní stereotypy a rozvinutou slovní zásobu. (Mukšnáblova, 2014)

Odezírání

Při komunikaci si mohou děti pomáhat odezíráním. Tato technika je velmi složitá a náročná, jak pro neslyšícího, tak i slyšícího člověka. Jde o přijímání informací zrakem a chápání jejího obsahu pomocí pohybů mluvidel a celkové mimiky obličeje. Český jazyk je pro odezírání složitější z důvodu podobné výslovnosti některých hlásek, například k–g–h a b–p–m, které se vzájemně přeměňují. Nejen to může ovlivnit správnost odezírání, ale i další faktory jako je intenzita světla, dobrá viditelnost na mluvícího, vzdálenost, oční kontakt, správná artikulace, rychlost mluvené řeči. Nesmíme zapomenout i na vnitřní podmínky odezírajícího. (Muknšnáblová, 2014)

Odezírání, jak už bylo zmíněno, je velmi náročná činnost a ovládají ji jen děti, které mají k osvojení vrozené předpoklady. Nelze ji naučit, a proto je upřednostňována spíše dětem nedoslýchavým a se zbytky sluchu. (Horáková, 2012)

Prstová abeceda

Mezi další možnosti komunikace patří prstová neboli daktylní abeceda. Dítě pomocí prstů a postavení rukou znázorňuje hlásky nebo písmena. Velkou výhodou prstové abecedy je to, že k používání nepotřebuje nic víc než ruce. Ale pokud dítě neumí rozeznat písmena, je komunikace nereálná. Existuje prstová abeceda jednoruční a dvouruční. Rychlejší a výhodnější pro neslyšící je metoda jednoruční. Naopak při komunikaci s osobami slyšícími se více používá dvouruční, protože její používání je jednodušší a písmena se více podobají abecedě. (Muknšnáblová, 2014)

Znakový jazyk

Ke znakování mohou neslyšící použít český znakový jazyk nebo znakovanou češtinu. Nejedná se o totéž. Český znakový jazyk je přirozeným jazykem neslyšících a vyznačuje se pozicemi rukou, hlavy a mimikou. Má svou vlastní gramatiku i slovní zásobu. Rozdílem je, že znakovaná čeština je uměle vytvořená a přebírá gramatiku, jak z českého jazyka, tak i znaky z českého znakového jazyka. Pro neslyšící je znakový jazyk ulehčující, protože jeden znak vyjadřuje celé slovo, pojem či sdělení a nemusí slova skládat po písmenech. (Muknšnáblová, 2014)

2.6 Faktory ovlivňující vývoj řeči

Existuje mnoho faktorů, které mohou ovlivnit, jak se řeč bude u dítěte se sluchovým postižením vyvíjet. Mezi faktory zařazujeme:

- Stupeň ztráty sluchu
- Řeč a podpora rodičů k dítěti

- Věk při zahájení rané péče a přidělení kompenzační pomůcky
- Neverbální inteligence
- Přidružené postižení

(Jungwirthová, 2015)

Závisí i na účinnosti sluchadel a dalších kompenzačních pomůcek. Dítě se učí, jak sluchadla fungují a jak je používat. Pokud ani tato náhrada nepomůže, dostává kochleární implantát. Sluch je dítěti zprostředkován výhradně prostřednictvím implantátu. Díky němu má dítě nově získaný sluchový vjem, které doteď neznalo a musí jej využít k rozvoji řeči. Nadání využít nabytých schopností nemají všechny děti stejné, proto se řeč u některých dětí nemusí vyvíjet. (Horáková, 2012)

Pokud se stane, že člověk přijde o sluch, neznamená to, že přišel i o možnost komunikovat. Jak jsme se už výše zmínili, lze komunikovat dál, různými komunikačními systémy (orální řeč, prstová abeceda, znakový jazyk). Tyto komunikační systémy můžeme rozvíjet i za pomoci hry nebo je přímo zařadit do běžných aktivit v mateřské škole. Variací her si mohou děti osvojit různé komunikační systémy a vybrat si jeden (nebo i více), které budou používat. Hra u dětí nerozvíjí jen mluvenou řeč, ale snaží se děti motivovat k využití dalšího prostředku pro navázání kontaktu. Hra se tak stává specifickou pomůckou v předškolním vzdělávání.

3. Hra jako specifická pomůcka v předškolním vzdělávání

Důležitou součástí v předškolním vzdělávání je hra. Zabývá se jí i rámcový vzdělávací program, podle kterého se mateřské školy zřízené podle §16 odst. 9 řídí a na jejím základě vytváří školní vzdělávací programy. V rámcovém vzdělávacím programu mohou najít nejen obsah vzdělávání, ale i vzdělávací nabídku, která se skládá z činností, her a aktivit, které rozvíjí schopnosti a dovednosti dítěte „*Hra se stává hlavní metodou užívanou v předškolním vzdělávání, jejím prostřednictvím dochází k osvojování a rozvoji kompetencí dětí a je přirozenou a všudypřítomnou činností dětí. Její smysluplné využití a rozvíjení umožňuje pedagogům individualizovat a tím efektivně rozvíjet osobnost dítěte.*“ (Suchánková, 2014, s. 85)

3.1 Hra

Definice hry je pojmána od každého autora jinak. Dokonce se uvádí, že jednoznačná definice hry ani neexistuje. Podle Koťátkové (2005) hru můžeme definovat jako základní aktivitu dětské realizace, specifickou činnost, která se vyznačuje určitými znaky. Můžeme zde zařadit spontánnost, zaujetí, radost a uspokojení, tvořivost, fantazii, opakování, přijetí role. Čím více se tyto znaky v činnosti objevují, tím více ji můžeme označit za hru. Hra nesmí být nařízena a bez znaků. Mluví se o ní jako o dobrovolné spontánní činnosti a svobodným uplatněním dítěte. Hra vždy měla a má velmi významnou funkci. Uplatňuje se nejen ve školách a dalších institucích či výchovných zařízeních, ale i v rodině, okolí a je rozvíjena od nejtělejšího věku až do dospělosti. (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980)

„Pro učitelku je hra dítěte zrcadlem, v němž se odráží to, co dítě ze světa kolem sebe pochopilo, i odraz vlastní práce.“ (Opravilová, Gebhartová, 2011, s. 86)

3.2 Co dítěti hra přináší

Dítě hraním her stráví převážnou část dne. Hra se stává každodenní zábavou, která přináší pocity štěstí a radosti. Není samoúčelná a sleduje nějaký cíl. Cíle jsou zahrnuty přímo v činnostech, v úsilí a pozornosti, kterou jí dítě věnuje a ve zkušenostech, které hrou získává. Význam však nehledejme ve výsledku, ale v samotném průběhu hry. Proto má hra velký význam pro jeho osobní vývoj. Hrou se dítě učí poznávat své okolí i svou osobnost. Obohacuje a rozvíjí se jeho myšlení, vnímání, paměť a umožňuje se více seberealizovat, projevat své emoce, uspokojovat své potřeby, touhy, sny. Osvojuje si základní dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty potřebné pro život. Nejvíce však dítěti přináší možnost se socializovat, navazovat vztahy a komunikovat. (Suchánková, 2014)

Hra se stává velkým pomocníkem, díky níž je řeč rozvíjena ve všech jazykových rovinách.

V rovině foneticko-fonologické se dítě učí rozlišovat hlásky i jejich výslovnost (fonematickou diferenciaci a artikulaci). V činnostech pak tyto schopnosti dále rozvíjí, procvičují a osvojují si tak svůj mateřský jazyk. (Bednářová, Šmardová, 2007)

„V rovině morfoložicko-syntaktické se dítě prostřednictvím hry učí užívat slovních druhů, tvarosloví a větosloví. V rámci hry začíná mluvit ve větách, rozlišuje mezi jednotným a množným číslem, skloňuje, tvoří souvětí, dokáže dokončit větu a doplnit do věty chybějící slovo ve správném tvaru.“ (Suchánková, 2014, str. 39, 40)

„V rovině lexikálně-sémantické procvičuje dítě v rámci hry porozumění řeči, její chápání a vlastní vyjadřování. Dokáže pojmenovat běžné předměty a činnosti, chápe protiklady, nadřazené pojmy, dokáže vysvětlit význam pojmů, chápe dějovou posloupnost, klade otázky, odpoví na otázky, vypráví pohádky a příběhy.“ (Suchánková, 2014, str. 40)

„V rovině pragmatické jde o užívání řeči v praxi. Zahrnuje tedy takové dovednosti jako je vyžádání či oznámení informace, vyjádření vztahů, pocitů, prožitků, událostí, usměrnění sociálních interakcí.“ (Bednářová, Šmardová, 2007)

To vše si můžeme s dětmi vyzkoušet ve hře, která vede k nenucenému projevu a komunikaci mezi ostatními. Například bychom zde mohli zařadit hry pro rozvoj řeči, které jsou námětové, rytmické, artikulační, hry se slovy, slovními hádkami a pohádkami. (Suchánková, 2014)

Samozřejmě se řeč rozvíjí především tím, že dítě mluví a domlouvá se s ostatními. Hlavním úkolem učitele je tedy tuto komunikaci za pomoci hry povzbuzovat. (Opravilová, Gebhartová, 2011)

Kromě řeči je také velice důležité zmínit i neverbální prvky komunikace, které jsou zároveň spojovány s verbální složkou. Tedy pokud mluvíme s dítětem, měla by řeč těla odpovídat tomu, co říkáme, jak se tváříme, aby dítě nemělo problémy v porozumění a následného reagování. (Bednářová, Šmardová, 2007)

Dále bychom se dle Zelinové (2011) měli řídit určitými pravidly komunikace:

- Soustředit se na toho, s kým hovoříme, a na to, co říkáme, cítíme, děláme.
- Nenučíme druhé, aby dělali to, co nechtějí, nemanipulujeme s dětmi.
- Nasloucháme, dáváme najevo, že chápeme to, co se říká a soustředíme se na osobu s níž si povídáme.
- Všimáme si nejen slov, ale i gest, mimiky a řeči těla (která také patří do komunikace).

Tyto pravidla uplatňujeme i ve hře a škole, která nabízí každodenní příležitost nejen míry vedení (hry spontánní, hry navozené a vedené) k rozšiřování slovníku dítěte, ovládnutí řeči, ale i k dovednosti vyjádřit se a naslouchat druhým. (Opravilová, Gebhartová, 2011)

3.3 Typy her

V předchozí podkapitole jsme naznačili pár typů her. Její klasifikace je však mnohem větší a různorodá. Hry můžeme členit z různých hledisek. Například dle Suchánkové (2014) můžeme hry rozdělit podle:

- organizace (hry tvořivé, hry s pravidly)
- rozvíjené oblasti osobnosti (fyzická, psychická, sociální oblast)
- prostředí (vnitřní, venkovní hry)
- počtu hráčů (individuální, párové, skupinové a kolektivní)
- věku (hry kojenců, batolat a předškoláků)
- pohlaví (dívčí, chlapecké)

V současnosti se můžeme setkat s další klasifikací, podle typu činnosti a to na:

- Napodobovací neboli námětové hry – děti si hrají na někoho nebo na něco, co viděly ve svém okolí. Většinou si můžeme povšimnout v mateřské škole, že si hrají na rodiče, prodavačky, princezny, policajty a lupiče.
- Hry dramatizující – vedou k prožívání si různých příběhů a konfliktů, kdy si dítě vytváří své vlastní názory a postoje.
- Hry fiktivní – u dítěte rozvíjí představivost, fantazii a umožňují měnit skutečnost.
- Hry konstruktivní – vytváří nějaký celek, určitý tvar. Patří sem hry s kostkami, legem a různými dalšími stavebnicemi, výtvarné a pracovní činnosti. (Oprailová in Suchánková, 2014)

Kořátková (2005) tyto hry doplnila o další dva typy, a to na pohybové a sociální.

- Hry pohybové – zaměřují se na osvojování a procvičování tělesných dovedností. Můžeme sem zařadit hry sportovní, taneční, pohybové – improvizací, různé honičky, opičí dráhy.
- Hry sociální – dítě během hry navazuje nová přátelství a naplňuje své potřeby hrového partnera. Často se prolínají s námětovou, pohybovou, dramatizující i konstruktivní hrou.

Při práci s dětmi bychom měli hry různě propojovat a kombinovat. Také bychom měli dbát na prostředí, kde hra bude probíhat. Pro tuto práci byly vybrány hry vnitřní, a to z důvodu, že venku dítě se sluchovým postižením je ovlivněno různými zvuky z okolí, které mohou narušovat průběh hry. Aby se děti naučily hrát samostatně, ale i mezi sebou, byly využity hry individuální, párové, skupinové i kolektivní. Další hry jsou popsány v praktické části, která se blíže zabývá použitím her přímo pro děti se sluchovým postižením.

4. Hry pro rozvoj komunikace u dítěte se sluchovým postižením

4.1 Stanovení metod a cíle výzkumné práce

Pedagogický výzkum je zaměřen na děti se sluchovým postižením v mateřské škole zřízené podle §16 odst. 9. Hlavním cílem praktické části je zjistit, zda hry vedou k rozvoji jejich komunikačních dovedností. Dílčím cílem pak bude zjistit, jak se během hry dítě posunulo nebo zda se jeho řeč zlepšila. Dále prozkoumáme, jaké další hry se využívají pro rozvoj komunikace.

K upřesnění zde vymezím cíle:

1. Zjistit, zda hry vedou k rozvoji komunikace.
2. Zjistit, zda se komunikace v rámci hry mění.
3. Prozkoumat, jaké další hry se používají při rozvoji řeči.

Pro realizaci empirického výzkumu byla použita metoda kvalitativní a techniky pozorování, rozhovor a případný experiment, ve kterém budu zkoumat, zda hry pomáhají při rozvoji komunikace u dětí se sluchovým postižením.

4.2 Charakteristika prostředí

Empirický výzkum probíhal v Mateřské škole pro sluchově postižené v Olomouci. Tato škola poskytuje nejen vzdělávání dětí se sluchovým postižením, ale i s vadami řeči a kombinovaným postižením. Škola je rozdělena do čtyř tříd maximálně po šesti dětech s různou sluchovou vadou, aby poskytovala kvalitní vzdělávání, které je založeno na individuálním přístupu. V každé třídě se také nachází asistent pedagoga, který je velkou pomocí pro děti i samotného pedagoga.

Hry byly realizovány v týdnu 28.2.- 4.3. ve třídě Mašinek pod dohledem pedagoga a byly přizpůsobeny školnímu vzdělávacímu programu „*Budeme si spolu hrát, ty budeš můj kamarád*“, který vychází z Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Ve třídě jsem se zaměřila na tři děti (podkapitola 4.4), se kterými jsem pracovala, jak individuálně, tak i skupinově a vyzkoušela jsem si, zda hry rozvíjí jejich komunikační dovednosti.

4.3 Soubor her

Za účelem splnění stanovených cílů jsem si zvolila pět her, které rozvíjí řeč u dítěte se sluchovým postižením. Aktivitu, které jsem zde zařadila, jsou určeny pro děti předškolního věku v rozmezí od tří do šesti let. Velkou inspirací pro tvorbu her mi byly knihy *Hry pro rozvoj řeči* (Brault Simard, 2019) a *Jak se děti učí hrou* (Nelešovská, 2004). Dále jsem činnosti přizpůsobila k tématu mateřské školy, které bylo „*Mládátka a jejich zvířátka*.“

Hry pro rozvoj řeči

Schovaná zvířátka

Cíl: rozšiřování slovní zásoby, výslovnost

Prostředí: u stolu

Počet hráčů: 1-2

Pomůcky: kelímky různé barevné, obrázky zvířat

Popis hry: Na stůl připravíme pět různě barevných kelímků a pod každý z nich vložíme obrázek zvířete, tak aby kousek vyčníval ven. Dítě posadíme ke stolečku, tak aby dobře vidělo. Poté ukazujeme na kelímky a ptáme se, které zvířátko je pod ním schováno. (viz. Příloha č.1, obrázek č.1). Dále hru můžeme rozvíjet o další otázky. Můžeme se ptát, které zvířátko je schované pod modrým či zeleným kelímkem nebo které pod barvou chybí.

Podle schopností dětí můžeme hru různě obměňovat, přidávat nebo snižovat počet kelímků. Zároveň při hře vedeme děti k odpovídání v celých větách. (např. „Pod zeleným kelímkem je kravička.“).

Poznej zvíře

Cíl: rozvoj správné výslovnosti, rozvoj slovní zásoby

Prostředí: na koberci

Počet: 2

Pomůcky: obrázek farmy, kartičky zvířat

Popis hry: Hru motivujeme obrázkem farmy, kde děti popisují, co vidí na obrázku (viz. Příloha č. 1, obrázek č. 2). Dítě dostane obrázek zvířete, které má za úkol popsat tak, aby druhé dítě nebo učitel tvora poznal. Pokud není dítě schopno zvíře popsat, můžeme se ptát na jeho charakteristiku.

Papouškování

Cíl: správná výslovnost, schopnost rozlišovat ve slovech fenomény

Prostředí: na koberci

Počet hráčů: pro všechny

Pomůcky: plyšová hračka papouška

Popis hry: Motivujeme děti tak, že do třídy přineseme plyšovou hračku papouška (viz. Příloha č. 1, obrázek č. 3), který přiletěl na farmu a opakuje různé názvy zvířat, které viděl na farmě. Tyto názvy děti opakují po papouškovi. Vždy říkáme tři slova stejné kategorie, které poté opakují ve stejném pořadí, v jakém je slyšely.

Příklady:

kocour – kočka – kotě

pes – fena – štěně

kráva – býk – tele

kohout – slepice – kuře

ovce – beran – jehně

Hru můžeme obohatit o zvuky zvířat.

Příklady:

Haf haf – čiči – búbú

Mémé – kvak – kvak,- bėbė

Další variantou hry je, že si dítě vymyslí tři slova nebo zvuky a ostatní i papoušek po něm opakují. Hru můžeme hrát ve dvojicích nebo ve skupině. V případě, kdy aktivitu hrajeme ve skupině, slova opakujeme všichni najednou.

Pohybová říkanka Slepíčky

Cíl: rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních i produktivních

Počet: pro všechny

Prostředí: ve třídě

Pomůcky: říkanka

Popis hry: Z dětí se na malou chvíli stanou slepičky. Děti naučíme říkanku, která je vedena spolu s pohybem.

Slepíčka sedí na vajíčku, (turecký sed, vrtíme se vsedě)

ťuky, ťuky, ťuk, (ťukáme prsty do země)

ze skořápky se ozývá podivný zvuk. (ruce přiložíme k obličejí)

Ko, ko, ko, ko, dák, (vyslovíme potichu)

ozývá se z vajíčka. (přiložíme ruku k uchu)

Ko, ko, ko, ko, dák, (vyslovíme nahlas)

to je přece malá – slepička. (vyskočíme, ruce vzpažíme nad hlavu)

(viz. Příloha č. 1, obrázek č. 4)

Poté se děti proběhnou po třídě a dělají ze sebe slepičku. Dětem můžeme nachystat i mističku se zrním, do které mohou hrabat prstíčky. Říkanku dále s dětmi opakujeme.

Pan farmář na své farmě má

Cíl: rozšíření slovní zásoby

Počet: můžeme hrát individuálně nebo se všemi

Prostředí: na koberci

Pomůcky: obrázky zvířat, obrázek farmáře

Popis hry: Hru můžeme hrát ve dvojici, nebo i ve skupině. Děti sedí v kruhu na koberci a před sebou mají obrázky různých zvířat. Aktivita spočívá v tom, že k postavě pana farmáře děti dávají zvířátka, které na jeho farmě viděly (viz. Příloha č. 1, obrázek č. 5). Jde o řetězovou hru. První dítě říká: „Pan farmář na své farmě má například koně.“ Vybere obrázek koně a přidá ho k obrázku farmáře. Pokračuje dítě sedící vedle něj. Celou větu opakuje a přidá, co on viděl na farmě. Hra končí, až nebudeme mít žádné obrázky.

4.4 Analýza dat a vlastní výzkumné šetření

Ve svém pedagogickém výzkumu jsem použila metodu kvalitativní, tudíž jsem sbírala data, jak z pozorování a rozhovoru, tak i osobních dokumentů dítěte. Díky informacím jsem dále hry přizpůsobovala jejich dovednostem, znalostem a pozorovala, zda hry vedou k určenému cíli.

V rámci nařízení o ochraně osobních údajů, zde neuvádím skutečná jména. Všechna jména, která zde zmíním, jsou smyšlená a neshodují se se skutečnými jmény.

Děti se sluchovým postižením

Případová studie:

Dítě č. 1 – Alenka

Pohlaví: dívka

Věk: 2 roky 11 měsíců

Nástup do MŠ: září 2021

Sluchové postižení: středně těžká sluchová vada

Kompenzace: sluchadla

Komunikace: mluvená řeč podporována znaky

Rodinná anamnéza:

Alenka žije v harmonické úplné rodině. Má starší slyšící sestru, která ji velmi pomáhá. Otec i matka mají vystudované středoškolské vzdělání. Oba rodiče mají o dceru zájem, podílejí se na výchově a vzdělávání své dcery a plně spolupracují se školou.

Osobní anamnéza:

Dívka je z druhého těhotenství. Průběh porodu byl zcela normální. Matka během těhotenství neměla žádné problémy ani úrazy. Během screeningu v porodnici se zjistilo, že má Alenka pravděpodobně sluchovou vadu, která se potvrdila. Dívce byla diagnostikována středně těžká sluchová vada a byla jí přidělena kompenzace sluchadly. Včasná kompenzace a dobré nastavení způsobilo minimální potíže v komunikaci, proto je Alenka schopná reagovat i bez sluchadel.

Do rodiny jezdí raná péče a dívce je zajištěn i logoped.

Komunikace:

Alenka je velmi šikovná. V rámci svého postižení využívá mluvenou řeč. Občas nerozumí, ale stačí zpomalit tempo řeči nebo dopomocť znaky. Holčička má skvělou slovní zásobu, místy se objevuje patlavost, ale ta je v tomto věku častá. Na svůj věk má skvělou výslovnost, zachovává počet slabik, mluví ve větách a aktivně i spontánně navazuje kontakt s dětmi nebo dospělými.

Alenka nemá žádné přidružené vady. Další smyslové vnímání je zcela v pořádku. Učitelka se domnívá, že ve škole pro sluchově postižené nezůstane a bude integrována do běžné mateřské školy.

Vlastní šetření:

S Alenkou jsem pracovala ve třídě Mašinek, kam pravidelně dochází. Byla první holčička, se kterou se mi podařilo navázat přátelský vztah a dokázala jsem ji motivovat ke své první hře. Poprvé jsem s Alenkou hrála *Schovaná zvířátka*. Cílem této činnosti bylo rozšířit slovní zásobu v oblasti zvířat, jejich mláďat a rozvíjet správnou výslovnost. Jako první jsem si s holčičkou zopakovala mláďátka a poté je schovala pod barevné kelímky. Aktivita se dívce velmi líbila. Na mé otázky např. „Pod kterým kelímkem je schované kuře?“, odpovídala bezchybně. Občas se u dítěte objevovala patlavost, ale při opakování a ukázání správné výslovnosti se u ní poté neobjevila. Hrou si Alena procvičila barvy, které velmi dobře zvládala. Po delším opakování neodpovídala jen jednoslovně, ale začala používat i slovíčko *pod*.

Jako druhou činnost jsem zvolila *Papouškování*. Touto hrou jsem si Alenku zcela získala. Do třídy jsem vzala plyšovou hračku papouška, který ještě vydával zvuky. Správně jsem hru motivovala a sledovala svůj cíl. Cílem bylo rozlišit ve slovech fenomény, procvičit jednotlivé hlásky a spojit je spolu s dalšími. To se nám s Alenkou povedlo, správně opakovala zvuky zvířat i sama zvuky vymýšlela. Problémem bylo přiřadit jednotlivé zvuky k živočichům, ale když nevěděla, ukázala jsem ji obrázek a vzpomněla si. Hra se jí velmi líbila a řekla bych, že ji bavila ze všech her nejvíce.

Komunikaci jsem u Alenky procvičovala i v rámci popisu obrázku, kdy spontánně povídala o tom, co na obrázku vidí. Ze začátku mi popsala farmu jen v krátkých větách, ale na konci týdne uměla povyprávět skoro o každém tvorů, který se na farmě vyskytoval.

Pohybová říkanka na slepičku Alenku bavila, ráda se pohybovala. Přímo se slovy říkanky neměla žádný problém, jen se zněním hlásky ř, které jsme dále procvičovaly. Na konci týdne se říkanku naučila a ráda ji propojovala s pohybem.

Těžší pro ni byla hra *Poznej zvířátko*, kdy držela obrázek a měla popsat co na něm vidí, aniž by řekla název toho zvířete. Hned napoprvé mi řekla to zvíře, proto jsem musela znovu vysvětlit pravidla. Pořád to Alence nešlo, tak jsem hru pozměnila. Ptala jsem se na otázky a ona mi odpovídala ano nebo ne. Poté činnost vedla ke správnému porozumění dané otázky a správnému používání ano - ne.

Poslední aktivitou, kterou jsem s holčičkou hrála byla *Pan farmář na své farmě má*. Hra spočívala v tom, že se k postavě farmáře přikládaly obrázky zvířat a opakovala se věta „Pan farmář na své farmě má např. krávu“ a přiložil se obrázek. To rozšiřovalo u Alenky slovní

zásobu a zopakovala si všechna zvířátka, které se po čas mé přítomnosti naučila. Hra byla pro Alenu zpočátku těžší, protože některá neznala, ale k tomu, aby si vzpomněla jí pomáhaly ostatní děti, tudíž hra vedla i ke komunikaci mezi dětmi navzájem.

Při činnostech byla Alenka velmi šikovná, spolupracovala a udržela svou pozornost na probíhající činnosti.

Dítě č. 2 – Magdalénka

Pohlaví: dívka

Věk: 4 roky

Nástup do MŠ: září 2020

Sluchové postižení: těžká sluchová vada

Kompenzace: kochleární implantát (oboustranný)

Komunikace: mluvená řeč, znakový jazyk

Rodinná anamnéza:

Dívka žije v úplně slyšící rodině. Má jednoho sourozence, který nemá diagnostikovanou žádnou sluchovou vadu. Nejvyšší vzdělání rodičů je vysokoškolské. Matka pracuje jako speciální pedagog a otec jako policista. Rodiče spolupracují s mateřskou školou a plně se podílejí na výchově a vzdělávání své dcery.

Osobní anamnéza:

Těhotenství probíhalo normálně bez zbytečných komplikací. Matka neutrpěla žádný úraz. Až v porodnici bylo dítěti provedeno komplexní vyšetření, kde byla zjištěna těžká sluchová vada. Doktoři také měli podezření cysty na mozk, která nebyla prokázána. Díky včasné diagnostice byl kolem prvního roku zaveden kochleární implantát.

U dívky také byla opožděná hrubá motorika. Naučila se chodit až ve dvou letech, proto je chůze u dívky nejistá. Dává si velký pozor, aby se nezranila. Při činnostech má většinou pomalejší tempo a má celkově opožděnější motorický vývoj. K rodině dojíždí raná péče a dochází k logopedovi.

Komunikace:

I když dívka používá mluvenou řeč, je závislá na znakovém jazyce. Porozumění řeči má dobré. Chápe, co se po ní požaduje. Dobře vyslovuje izolovaně hlásky, avšak ve slabikách nebo ve slově, dochází ke špatné výslovnosti. Málo napodobuje, často si slova vymýšlí. Přesto je velmi šikovná, snaží se a učí se rozvíjet svou slovní zásobu.

Vlastní šetření:

Magdaléna je usměvavá, aktivní, veselá, pořádná a také velmi společenská holčička. Proto u ní nebyl problém navázat přátelský vztah a komunikaci. Ráda se mnou komunikovala už od samého začátku. I když jsem ji nejdříve nerozuměla, našly jsme si mezi sebou komunikační kanál, který nám v případném nedorozumění pomáhal. Se znakovým jazykem mi pomáhala asistentka pedagoga nebo učitelka.

Do všech mých připravených činností se zapojovala s nadšením a neměla žádné výrazné problémy s pochopením jejich pravidel. Nejvíce si oblíbila hru *Schovaná zvířátka*. Během této činnosti si procvičovala svůj slovník, a to v rámci mláďat a zvířat. I já jsem při práci s Magdalénkou pochopila, že děti, které mají sluchovou vadu nepoužívají zdobněliny. Když jsem individuálně opakovaly zvířata a já je říkala zdobněle např. koníček, nebyla si pak jistá a působila zmateně. Proto jsem změnila svůj mluvený projev a zdobněliny už nepoužívala.

Při delším pozorování jsem si u dívky všimla, že čím víc hru hrajeme, je jistější, rychleji odpovídá a nad svou odpovědí dlouho nepřemýšlí. Rozšiřoval se její slovník, aktivně používala správné názvy zvířat, barev a hra obecně ji bavila až do samotného konce.

Při nácviku říkanky byl u Magdalénky větší problém. Zezačátku opakovala dříve pohyb než mluvené slovo, proto jsem se nejdříve zaměřila na slova. Společně jsme si každé slovo odznakovaly a vysvětlily jejich význam. Také jsem před říkankou s holčičkou dělala kratší logopedické cvičení (polohování jazyka, procvičení mluvidel), které vedlo k lepšímu mluvenému projevu. Říkanku se poté naučila a dále ji propojila s pohybem.

Papouškování bylo za pomoci papouška velmi oblíbené i u této dívky. Zalíbil se jí hlavně zvuk, který papoušek vydával, a měl velký vliv k udržení její pozornosti. S papouškem jsem opakovala různá zvířata. Holčička v některých slovech vynechávala některá písmena, ale to se stávalo jen, když nevěděla správnou výslovnost. Moc se jí tato aktivita líbila, hlavně ta část, kdy papoušek opakoval slova po ní. Když řekla něco nesprávně papoušek neopakoval, a to ji vedlo i ke správné výslovnosti. Zvuky zvířat a jednotlivé hlásky zvládla výborně.

Popis obrázku byl u holčičky zprvu postaven na základních slovech. Vyjmenovala jen ty nejzákladnější zvířata. Na konci týdne však uměla popsat skoro vše. Když jsem viděla, že holčička popis zvládá, rozšiřovala jsem komunikaci o další otázky např. „Co tam zvířata dělají?“. S holčičkou jsem si vyzkoušela i odezírání ze rtů, kdy jsem jen za pomoci pohybu rtů, bez mluvené řeči, vyřkla název zvířete a ona jej pak ukázala na obrázku.

Popis mláděte probíhal také na velmi jednoduché úrovni, a to na jednoslovných odpovědích ano, ne. Tato aktivita se nijak dále nerozvíjela, ale cvičila u holčičky porozumění otázky a následně správnou odpověď.

Poslední hrou byla *Pan farmář na farmě má*. Jelikož znala všechna zvířátka, pomáhala ostatním dětem. Navazovala kontakt jak s učiteli, tak i s ostatními kamarády.

Po celou dobu se mnou dobře spolupracovala a projevovala o hraní her zájem. Zároveň si během týdne rozvíjela svůj slovník. Cvičila jak svůj mluvený projev, tak i odezírání. Zlepšovala se její výslovnost a projevovaly se i změny v artikulaci.

Dítě č. 3 – Lenka

Pohlaví: dívka

Věk: 5 let

Nástup do MŠ: červen 2021

Sluchové postižení: středně těžká sluchová vada

Kompenzace: sluchadla

Komunikace: mluvená řeč

Rodinná anamnéza:

Lenka se narodila do slyšící rodiny. Bydlí spolu s babičkou a má mladší sestru. Rodiče doma neznakují a s holčičkou se domlouvají jen verbálně. Rodiče mají středoškolské vzdělání. Matka je na mateřské dovolené a otec pracuje jako zedník. Oba se podílejí na rozvoji jejich dcery a spolupracují se školou.

Osobní anamnéza:

Těhotenství matky proběhlo bez problémů. Na sluchovou vadu se přišlo později při vyšetření sluchu. Byla ji tedy udělena sluchadla. Dříve chodila do soukromé běžné školy, ale byla přeložena do mateřské školy pro sluchově postižené.

Komunikace:

Lenka komunikuje mluvenou řečí, ale projevuje se u ní špatné porozumění řeči. Proto se učí znaky, které napomáhají k chápání. Holčička má problém ve skloňování a časování. Ve větách používá špatný rod, protože rody neumí rozlišit. Zvládá slabikovat a spojovat slova do vět. Sama od sebe komunikaci nenavazuje.

Vlastní šetření:

Holčička byla z mé návštěvy nesvá, tichá a nenavazovala se mnou kontakt. Prostřednictvím hry se mi podařilo upoutat její pozornost. I když se různých aktivit zprvu stranila, získala jsem si její důvěru. Ze začátku jsem volila činnosti více kolektivní a až poté individuální. Navodila jsem příjemnou atmosféru a pocit bezpečí, u kterého pochopila, že se nemusí bát.

Při hrách používala mluvenou řeč a reagovala na všechny mé otázky. Komunikace probíhala velmi pomalu a postupně. Zpočátku jsem od holčičky dostávala jen jednoslovné odpovědi, ale po různých činnostech se více a více rozmlouvala. Záviselo také na náladě, kterou holčička zrovna měla.

Mých připravených aktivit se účastnila. Při každé hře cvičila svou řeč, artikulaci i její výslovnost. Holčička zvládala všechny barvičky i základní zvířátka, proto u ní hra *Schovaná zvířátka* byla jednoduchá. Hru jsem dále rozvíjela o další prvek. Doptávala jsem se na barvy, které jsou například vedle zelené. To holčičce dělalo problémy, a tak jsem se zaměřila na procvičování pravolevé orientace. *Schovaná zvířátka* jsem různě obměňovala, aby holčička neztrácela pozornost a odpovídala na moje otázky.

Popis obrázku nebyl výrazným problémem. Pojmenovala zvířata na obrázku i jejich mlád'átka. Skládala slova do vět a celkově o obrázku spontánně povídala. Horší byl popis kravičky. Opět u ní nastalo ticho a nevěděla, co má říct, proto jsem se jí snažila pomoci a dopomáhala různými otázkami. Holčička správně odpovídala ano, ne. V této hře pak dále udělala pokrok a to takový, že popsala kravičku třemi větami. S holčičkou jsem také pracovala na říkance, spolu s ostatními dětmi. Pracovala jsem na porozumění a výslovnosti jednotlivých slov. Dále jsem zařadila pohyb. Holčička se dlouho styděla, ale pro ni byla aktivita druhých dětí velká motivace.

S porozuměním her neměla velký problém, pokud se nějaký vyskytl, doplnila jsme slovo znakem nebo obrázkem a problém byl vyřešen. Zúčastnila se všech mých aktivit, po každé byla jistější a méně tichá. Na konci týdne jsem zaznamenala velký posun i v tom, že se mnou navazovala kontakt, byla více přátelská a nebála se se mnou komunikovat.

Polostrukturovaný rozhovor s pedagogem

Pedagog, který pracuje s výše uvedenými dětmi je žena pracující v Mateřské škole pro děti se sluchovým postižením v Olomouci, ve třídě Mašinek. S dětmi pracuje už od svého středoškolského vzdělání, kdy vystudovala předškolní a mimoškolní pedagogiku. Dále se vzdělávala na vysoké škole a dopracovala se až na magisterský titul v oboru *Speciální pedagogika – surdopedie*. Má mnoho zkušeností. Působila tři roky v Rané péči *Tamtam* a v mateřské škole setrvává už osm let. Účastní se mnoha kurzů a spolupracuje i se speciálně pedagogickým centrem.

Ve škole využívají přístup totální komunikace a snaží se postupovat všemi možnostmi pro rozvoj dětí a jejich komunikace. Využívají mluvenou řeč, znakový jazyk, daktyl, globální čtení a všechny další způsoby. Zároveň i pro svůj rozvoj, aspoň jednou týdně, pedagogové mohou navštívit speciálně pedagogické centrum, kde mohou najít inspiraci a poradit se ohledně znakového jazyka. Ve škole pracují i neslyšící uklízečky, které pomáhají učitelům ve znakovém jazyce. Tudiž se komunikace rozvíjí i v rámci personálu, který si navzájem pomáhá a podílí se na rozvoji dítěte.

V tvrzení, zda je hra důležitá v mateřské škole mě pedagožka jen ujistila. Určila předškolní věk za věk her. Zároveň odpověděla, že se díky hře rozvíjí jeho celková osobnost. Dítě neví, že se za pomoci hry učí a myslí si, že si jen hraje, a to je na tom to kouzelné. Děti jsou spontánní a nejsou za nic známkovány, naopak jsou ve všem podporovány.

Hry rozvíjí opravdu vše. Zároveň nevedla žádnou hru, která by komunikaci nerozvíjela. Dítě komunikuje ať už verbálně anebo neverbálně v každé aktivitě. Činnosti také upravují k tématu, která škola má. Např. předešlé téma měli „*Jídlo*“. Hráli různé hry, nakupovali podle seznamu, cvičili slovesa já mám, já chci. Také uvedla, že dobré hry pro rozvoj komunikace jsou i hry námětové, ale ty musíme u dětí podpořit něčím názorným. Tím se liší i od dětí intaktních. Pedagog pozoruje i v tomto rozdílu, například v navazování kontaktu mezi sebou. Výjimečně se ve škole objeví někdo, kdo si umí sám hrát, nebo si vytáhnout panenky a rozdávat ostatním role. Pedagožka uvedla, že to také může být ovlivněno rodinou a rodinným prostředím.

Námětové hry ve škole podpořili například různými kostýmy, zvířecími čepičkami nebo předměty.

V otázce, zda jsou nějaké hry nevhodné, uvedla, že nejsou žádné hry, pokud jsou vhodně upraveny, a hlavně dobře vysvětleny. Neměli bychom vybírat aktivity, které jsou příliš složité. Čím složitější hra na pravidla, tím horší je pochopení samotné hry. Pokud jde o hru s pravidly nebo pohybovou hru, musí pedagog dětem dobře hru vysvětlit. Sdělila také, že pro děti je nesmírně náročné naučit honičku. Uvedla i příklad hry *Rybičky, rybáři*, která dětem dělá velké problémy. Zároveň sdělila, že je důležité vybírat aktivity s méně instrukcemi, jednoduchými a krátkými větami, tak aby nebyla podstatná kvantita, ale kvalita. Pokud se ve hře vyskytuje nějaký text, je dobré ho podložit pohybem. Děti to více zabaví a mají z činnosti větší radost.

Postup, jak s dětmi komunikovat, hodně záleží na tom, v jaké fázi dítě přišlo do školy, jak komunikují doma a jakou má kompenzační pomůcku. Je rozdíl v komunikaci mezi dítětem s mírnou nedoslýchavostí nebo dítětem s těžkou sluchovou vadou. Také uvádí, že nejlepší, co můžeme pro start udělat je začít se znakem, a to i v rodině. Poté se od něho upouští. Dítě tak dostává více informací aspoň nějakým komunikačním kanálem, než začnou mluvit. Dostane se do fáze, kdy se naučí říkat slovo, začnou mluvit a samy od znaku upustí.

Co pedagog dodržuje při komunikaci s dětmi se sluchovým postižením je dodržování očního kontaktu. Umět se před dítě postavit tak, aby mělo možnost odezírat a nezahlcovat děti mnoha slovy. Radši volit krátké jednoduché věty, podporovat slova znakem a postupovat s dětmi tak, jako by se učily cizí jazyk. Od jednoduchých slovíček po složitější. Propojovat slovíčka se slovesy a následně tvořit věty atd.

4.5 Závěry šetření a diskuse ke stanoveným cílům

Hlavním cílem pedagogického výzkumu bylo zjistit, zda hry vedou k rozvoji komunikace, a to konkrétně u dětí se sluchovou vadou v Mateřské škole pro sluchově postižené.

K prokázání tohoto tvrzení jsem si stanovila 3 cíle.

Cíl č. 1: Zjistit, zda hry vedou k rozvoji komunikace.

Při splnění tohoto cíle jsem vytvořila pět her, které jsem si vyzkoušela v Mateřské škole pro sluchově postižené. Tyto aktivity jsem hrála ve třídě, kde jsem zároveň prováděla pozorování na předem vybraných dětech a pozorovala, zda vedou k danému cíli. V rámci pozorování a rozhovoru s pedagogem, jsem došla k závěru, že hra je pro předškolní vzdělávání nesmírně důležitá a formuje celou osobnost dítěte. Při činnostech děti komunikovaly nejen s pedagogem,

ale i dalšími dětmi. Navazovaly mezi sebou kontakt a cvičily svůj aktivní i pasivní slovník. Děti během aktivit nerozvíjely jen mluvenou řeč, ale i neverbální komunikaci. Při činnostech používaly gestiku, mimiku, haptiku a také znakový jazyk, který byl důležitým doprovodem mluveného slova. Hra se stala pomůckou, jak děti naučit nenuceně komunikovat s okolním světem.

Cíl č. 2: Zjistit, zda se komunikace v rámci hry mění.

Ze šetření vyplynulo, že děti, které se ze začátku příchodu cizí osoby neprojevovaly nebo hovořily méně, se díky aktivit rozpovídaly a zapojovaly do hovoru, jak s pedagogem, tak i ostatními dětmi. Hra měla velký vliv i na děti, které byly více mluvné a to tak, že jim hra dávala jakýsi pevný rámec, kdy mohou hovořit, a tak se nepřekřikovat. Díky hře se jejich řeč zlepšovala a vedla ke spontánnímu projevu.

Cíl č. 3: Prozkoumat, jaké další hry vedou k rozvoji komunikace.

Při rozhovoru s pedagogem jsem dospěla k závěru, že hry jsou víceúčelové a nevedou jen k rozvoji komunikace. Hry mohou být i pohybové, například bychom mohli zmínit i již zmíněnou hru *Rybičky, rybáři*, při které děti opakují jednu větu pořád dokola, a tak se učí správně vyslovovat. Zároveň se učí mezi sebou komunikovat a domlouvat se na strategii. Dále komunikaci rozvíjí i hry námětové, kdy si děti hrají na něco nebo na někoho a zároveň přichází do kontaktu s ostatními dětmi. Vždy je ale u dětí důležitá názornost a propojování aktivit se skutečnými věcmi nebo obrázky.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala hrou jako specifickou pomůckou v mateřské škole pro sluchově postižené, a to v rámci jejich rozvoje komunikace. Mým cílem bylo zpracovat teoretický náhled nad problematikou sluchového postižení a ukázat tak, že se děti mohou rozvíjet i ve svých komunikačních dovednostech už v mateřské škole.

Díky odborné literatuře se mi tento cíl podařilo splnit. Dokázala jsem, že děti se sluchovým postižením nejsou jen neslyšící, ale i nedoslýchavé, ohluchlé nebo jsou uživateli kochleárního implantátu. Zmapovala jsem mnohé informace ohledně možností komunikace, jak s dětmi komunikovat. Anebo o faktorech, které ji mohou ztížit. V posledních kapitolách jsem se zabývala hrou a zjistila, že je důležitou součástí předškolního vzdělávání. Dopomáhá k rozvoji jedince a svou rozšířenou typologií a působností rozvíjí i komunikační dovednosti dítěte.

Tyto znalosti se mi podařilo využít i v mateřské škole, kde jsem prováděla výzkum a vyzkoušela si pět her. Cílem bylo zjistit, zda vedou k rozvoji komunikace. V rámci pozorování a rozhovoru mi toto tvrzení nebylo vyvráceno, bylo naopak potvrzeno. Došla jsme tedy k závěru, že hra je sama o sobě učitelem, který dítě provází ve všech oblastech i v oblasti komunikační.

Díky studiu a práci s literaturou mi bylo nabídnuto se více podívat do této problematiky a věřím, že si i tato práce najde své místo u ostatních studentů nebo učitelů, kteří pracují s dětmi. Zároveň by bakalářská práce mohla sloužit pro širokou veřejnost, jako informační pramen, a to za účelem prohlubování svých vědomostí ohledně sluchového postižení a komunikace.

SEZNAM LITERATURY

- BEDNÁŘOVÁ, J., V., ŠMARDOVÁ. 2007. *Diagnostika předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 1. vyd. Brno: Computer Press, a. s. ISBN 978-80-251-1829-0.
- BRAULT SIMARD, L. 2019. *Hry pro rozvoj řeči: pro děti od 2 let*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1522-6.
- HORÁKOVÁ, R. 2012. *Sluchové postižení, úvod do surdopedie*. 1.vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0084-0.
- JUNGWIRTHOVÁ, I. 2015. *Dítě se sluchovým postižením v MŠ a ZŠ*. 1.vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0944-7.
- KOŤÁTKOVÁ, S. 2005. *Hry v Mateřské škole v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-0852-3.
- LANGER, J. 2013. *Úvod do pedagogiky osob se sluchovým postižením*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita palackého. ISBN 978-80-244-3745-3.
- MIŠURCOVÁ, V., J., FIŠER, V., FIXL. 1980. *Hra a hračka v životě dítěte*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p.
- MUKNŠNÁBLOVÁ, M. 2014. *Péče o dítě s postižením sluchu*. 1.vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5034-7.
- NELEŠOVSKÁ, A. 2004. *Jak se děti učí hrou*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-0815-9.
- OPRAVILOVÁ, E., V. GEBHARTOVÁ. 2011. *Rok v mateřské škole*. 2.vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-703-9.
- POTMĚŠIL, M. 2003. *Čtení k surdopedii* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0766-3. Dostupné z <https://ndk.cz/view/uuid:61a91e20-3441-11e5-8851-005056827e51?page=uuid:74a74360-4294-11e5-a7b4-001018b5eb5c>.
- PULDA, M. 1994. *Surdopedie se zaměřením na raný a předškolní věk*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-0476-2.
- REGEC, V., K. STEJSKALOVÁ et al. 2012. *Komunikace a lidé se specifickými potřebami*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-3203-8.
- SLOWÍK, J. 2007. *Speciální pedagogika*. 1.vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1733-3.

SUCHÁNKOVÁ, E. 2014. *Hra a její využití v předškolním vzdělávání*. 1.vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0698-9.

ZELINOVÁ, M. 2011. *Hry pro rozvoj emocí a komunikace: koncepce a model tvořivé humanistické výchovy*. 2.vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0036-9.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Soubor her (fotografie)

Obrázek č. 1: Schovaná zvířátka

Obrázek č. 2: Poznej zvíře

Obrázek č. 3: Papouškování

Obrázek č. 4: Pohybová říkanka Slepíčky

Obrázek č. 5: Pan farmář na své farmě má

Příloha č. 2: Polostrukturovaný rozhovor s pedagogem

Příloha č. 1: Soubor her (fotografie)

Obrázek č. 1: Schovaná zvířátka

Obrázek č. 2: Poznej zvíře

Obrázek č. 3: Papouškování

Obrázek č. 4: Pohybová říkanka Slepíčky

Obrázek č. 5: Pan farmář na své farmě má

Příloha č. 2: Polostrukturovaný rozhovor s pedagogem

Otázky:

1. Jak dlouho působíte jako pedagog v Mateřské škole v Olomouci?
2. Jaké vzdělání jste musela vystudovat pro tuto profesi?
3. Jaké zkušenosti máte s dětmi se sluchovým postižením?
4. Který komunikační systém využíváte v MŠ?
5. Jak dále se vzděláváte ohledně komunikace s dětmi se sluchovým postižením?
6. Myslíte si, že má hra velký význam pro rozvoj řeči? Napadá Vás proč?
7. Jaké hry pro rozvoj řeči se Vám osvědčily hrát?
8. Využívají děti nějaké specifické pomůcky pro rozvoj komunikace?
9. Jak se liší hra dětí se sluchovým postižením v porovnání s intaktními?
10. Jaké hry jsou nevhodné pro děti se sluchovým postižením?
11. Využíváte nějaký postup, jak dítě naučit komunikovat?
12. Co bychom měli dodržovat při komunikaci s dítětem se sluchovým postižením?

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Aneta Kvapilová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	prof. PhDr. PaedDr. Miloň Potměšil, Ph.D
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Hra jako specifická pomůcka v mateřské škole pro sluchově postižené – komunikační rozvoj
Název v angličtině	Game as a specific tool in a kindergarden for the hearing impaired – communication development
Anotace práce:	Bakalářská práce se věnuje rozvoji komunikace u dětí se sluchovým postižením za pomoci hry. Teoretická část se zabývá problematikou sluchového postižení, etiologií a klasifikací sluchových vad. Poskytuje informace o komunikaci, komunikačních systémech a faktorech, které ji mohou ztížit. Dále se zaměřuje na hru jako důležitou součást předškolního vzdělávání, která je důležitým přínosem i pro rozvoj komunikačních schopností dítěte. Praktická část zahrnuje výsledky pedagogického výzkumu v mateřské škole pro sluchově postižené, kde bylo realizováno pět her za účelem rozvíjet jejich komunikaci.
Klíčová slova:	sluchové postižení, surdopedie, komunikace, komunikační systémy, hra, předškolní vzdělávání
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis deals with the development of communication in children with a hearing disability with the help of play. Theoretic part handles problematic of hearing impairment, etiology, and classification of hearing defects. It provides information about communication, communication systems and factors which can make them more difficult. Further it focuses on play as an important part of preschool education which is an essential benefit for development of children communication skills. Practical part includes results of pedagogical research in a kindergarden for the hearing impaired where five games were implemented in order to develop their communication.
Klíčová slova v angličtině:	Hearing impairment, surdopedy, communication, communication systems, play, preschool education

Rozsah práce:	35 stran
Jazyk práce:	čeština